

21.10.2003

200/4/01

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

VAIN EPÄILLYN PUHELUITA SAA KUUNNELLA

1

KANTELU

B arvosteli 4.1.2001 päivätyssä kirjeessään keskusrikospoliisin menettelyä häneen kohdistuneessa esitutkinnassa. B:n mielestä poliisi käytti ja käsitteli telekuuntelu- ja televalvontatietoja virheellisesti. Tämän lisäksi esitutkinnassa ei B:n mukaan muutoinkaan noudatettu lakia erityisesti, koska hänen puolesta anpuhuvia seikkoja ei otettu huomioon.

- - -

3

RATKAISU

3.1

B:n vaatimus telekuuntelutietojen hävittämisestä

B katsoo, että suurin osa telekuuntelutiedoista olisi tullut hävittää esitutkinnassa. Hän viittaa erityisesti siihen, että hänet tuomittiin vain yhdestä törkeästä huumausainerikoksesta ja muutoin syytteet joko hylättiin tai tuomio tuli huumausainerikoksesta (jonka esitutkintaan ei voida myöntää telekuuntelulupaa). B:n mukaan suuri osa tallenteista siis koski rikoksia, joiden tutkinnassa ei saa käyttää telekuuntelua.

Telekuuntelulla (ja teknisellä kuuntelulla) saadusta ns. ylimääräisestä tiedosta säädetään pakkokeinolain (PKL) 5a luvun 13 §:ssä. Sen mukaan jos telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatu tieto ei liity rikokseen tai jos se koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa telekuuntelulupa tai teknistä kuuntelua koskeva päätös koskee (ns. ylimääräinen tieto), tallenne on tarkastuksen jälkeen hävitettävä tai, jollei tämä ole mahdollista, tieto poistettava tallenteelta. Tallenne saadaan kuitenkin säilyttää ja tieto tallettaa esitutkintaviranomaisen rekistereihin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, taikka tietoa tarvitaan rikoslain 16 luvun 19 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Tallenteet, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä vielä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Saadun selvityksen mukaan poliisi on tutkinut B:n toimintaa yhtenä törkeänä huumausainerikoksena. Asiassa ei ole ilmennyt seikkoja, jotka antaisivat aihetta epäillä, että poliisi olisi näin meretellessään ylittänyt harkintavaltansa tai

käyttänyt sitä väärin. Sitä, että syyttäjä ja/tai tuomioistuin arvostelee tekoja eri tavalla kuin poliisi, ei voi vielä sinällään pitää osoituksena siitä, että poliisi olisi menetellyt lainvastaisesti. Esimerkiksi törkeän huumausainerikoksen ja huumausainerikoksen väliseen rajanvetoon ja rikosten yksiköintiin sisältyy lukuisia harkinnanvaraisia elementtejä.

En katso poliisin menetelleen lainvastaisesti, kun se ei ole hävittänyt B:n esittämällä tavalla "suurinta osaa puheluista", vaan liittänyt ne törkeänä huumausainerikoksena tutkimansa jutun esitutkinta-aineistoon. Korostan, että tässä yhteydessä on otettu kantaa poliisin menettelyyn esitutkinnassa. Sen, mitä aineistoa voidaan oikeudenkäynnissä käyttää todisteena, päättää viime kädessä tuomioistuin. Tätä näkökohtaa on korostettu useiden lainmuutosten esitöissä (ks. esim. HE 52/2002 s.27).

3.2

B:n vaimon puhelut

Kuuntelukielloista säädetään PKL 5a luvun 10 §:ssä. Sen mukaan telekuuntelua ei saa kohdistaa mm. epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden (esim. aviopuolisot ja kihlakumppanit) välisiin keskusteluihin, ellei esitutkinta koske rikosta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai sitä ankarampi rangaistus taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen. Jos kuuntelun aikana ilmenee, että kysymyksessä on mainittujen henkilöiden välinen keskustelu, toimenpide on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Aviopuolisoiden ja kihlakumppanien kuuntelukielloon sisältyy esimerkiksi, jos tutkittavana on törkeä huumausainerikos.

a) B:n ja hänen vaimonsa väliset puhelinkeskustelut

B:n vaimonsa (jäljempänä A) kanssa käymiä puhelinkeskusteluja on kuunneltu. B itsekin toteaa, että tämä on ollut sallittua, koska häntä alun perin epäiltiin törkeästä huumausainerikoksesta, josta voidaan tuomita yli kuuden vuoden vankeusrangaistus. B:n mielestä niitä ei kuitenkaan olisi saatu liittää esitutkintapöytäkirjaan, koska puheluita ei sittemmin saatujen tietojen perusteella voitu liittää mihinkään sellaiseen rikokseen, josta olisi saattanut seurata kuusi vuotta vankeutta.

Saadun selvityksen mukaan esitutkinta-aineistoon on liitetty vain yksi B:n ja A:n puhelinkeskustelu. Se on käyty muutamaa viikkoa ennen kuin B ja A solmivat avioliiton 29.10.1999. Rikoskomisario C toteaa, että A oli kuulustelussa todennut hänen ja B:n kihlautuneen syksyllä 1999 "tarkempaa aikaa muistamatta". C on vedonnut nimenomaan siihen, että poliisin tosiasiallisen tiedon mukaan ko. henkilöt eivät ole olleet avioliitossa tai kihloissa puhelun aikaan.

Vaikka en katsokaan, että olisi osoitettu C:n rikkoneen PKL 5a luvun 10 §:ää, totean, että tuon lainkohdan soveltamisen edellytyksiä ei saadun selvityksen mukaan ole edellä kerrottua enemmän selvitetty. Ei ole esimerkiksi osoitettu, että B:ltä olisi kysytty kihlautumisajankohdasta. Tosin on otettava huomioon

edellä lausumani siitä, ettei poliisi ole ylittänyt harkintavaltiansa, kun se oli tutkinut B:n osalta törkeää huumausainerikosta, jolloin aviopuolisoiden ja kihlakumppanien välisten puhelujen kuuntelukiello syrjäytyy. Kiinnitän kuitenkin rikoskomisario C:n huomiota edellä lausumaani ja siihen, että kuuntelukiellon soveltamisedellytykset tulee selvittää huolellisesti – kysymykselläni voi olla merkitystä, vaikka tieto esimerkiksi kihloissa olosta tulisi tietoon vasta esitutkinnan myöhemmässä vaiheessa.

b) B:n puhelut muutoin

B katsoo, että poliisilla oli oikeus kuunnella vain rikoksesta epäillyn eli hänen puheluitaan. B:n mukaan A:n muiden henkilöiden kanssa telekuuntelussa olleella teleliittymällä käymät puhelinkeskustelut olisi pitänyt jättää kokonaan kuuntelematta.

PKL 5a luvun 2 §:n mukaan rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevalla tai oletettavasti muuten käyttämällään teleliittymällä, tai tällaiseen teleliittymään tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä, jos kuuntelulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

On varsin tavallista, että telekuuntelulupia myönnetään paitsi epäillyn omaan teleliittymään myös esim. hänen vaimonsa tai muun henkilön nimissä olevaan teleliittymään, jota epäilty "oletettavasti käyttää", mitä ilmaisua PKL 5a luvun 2 §:ssä käytetään. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei telekuuntelupa oikeuta kuuntelemaan rajoittamattomasti sen tarkoittamaa teleliittymää, vaan kuuntelu on lain mukaan rajattava nimenomaan vain epäillyn viestintään. Jos siis sinänsä luvallisessa kuuntelussa olevalla teleliittymällä esimerkiksi soittaa muu kuin epäilty, ei puhelua saa kuunnella, koska kysymys ei ole epäillyn lähettämästä viestistä. Tällainen puhelu ei mielestäni ole edes ylimääräistä tietoa PKL 5a luvun 13 §:n tarkoittamassa mielessä, vaan kuuntelu on heti lopetettava, kun tilanne käy ilmi. Tapaus on mielestäni rinnastettavissa ehdottomiin kuuntelukieltoihin eikä kysymys ole laillisesti käytetyn pakkokeinon "sivutuotteesta", kuten ylimääräisen tiedon käytön sallittavuutta on perusteltu (esim. HE 52/2002 s. 27): ei-epäillyn henkilön televiestien kuunteluunhan ei lain mukaan voi saada lupaa.

Telekuuntelussa on kysymys perustuslaissa turvatun viestin salaisuuden ydinalueeseen puuttumisesta. Perusoikeuksiin puuttuvien pakkokeinonormien tulee olla tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä. Tältä osin perusoikeuksien suojasta huolehtii lainsäätäjä. Tämä lainsäätäjän tarkoittama suoja kuitenkin murenee, jos näitä normeja käytännössä tulkitaan laajentavasti. Tosin tässä tapauksessa säännös ei mielestäni edes jätä tulkinnanvaraa, vaan kuuntelun rajaaminen vain epäillyn televiestintään käy ilmi laista. Jos telekuuntelu olisi mahdollista kaikkien kuuntelussa olevan liittymän puheluiden osalta, niin PKL 5a luvun 2 §:ään sisältyvät lausumat "joita epäilty lähettää" ja "hänelle tarkoitettuja" olisivat merkityksettömiä. Tästä ei käsitykseni mukaan voi olla kysymys. Myös po. lainkohdan esityöt nähdäkseni puoltavat edellä esitettyä

kannanottoa (ks. HE 22/1994 s. 26 -27).

Oma ongelmansa ovat vielä ns. tiedonvälittäjäpuhelut, joissa esimerkiksi rikoskumppani vastaa epäillyn puhelimeen ja välittää näin saamansa, tutkittavana olevaan rikokseen liittyvän tiedon epäilylle. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että tulkinnanvara on olisi nimenomaan silloin, kun kysymys on kuuntelussa olevaan teleliittymään tulleesta viestistä ja on katsottu lain tältä osin kaipaavan täsmennystä (Pölönen: Salaiset pakkokeinot s. 119 -120.) Lähetetyn viestin osalta samanlaista ongelmaa ei ole nähty olevan. Totean, että viimeksi mainitun tilanteen osalta lakiteksti puhuu "epäillyn lähettämästä viestistä" ja asianmukaisen tiukka tulkinta mielestäni edellyttää ainakin tässä kohdin epäillyn itsensä käymää puhelinkeskustelua. Liittymään tulleenkin viestin osalta Pölönen on katsonut, että tulkinnan olisi oltava supistava ja kuuntelukielto olisi paikallaan (Salaiset pakkokeinot s.120), vaikka lakiteksti jättääkin "epäilty"-sanon pois saapuvaa viestiä käsitellessään.

Ongelmana on käytännössä myös, se, ettei puhelun tiedonvälitysluonne läheskään aina paljastune heti. Ei voida lähteä siitä, että ei-epäillyn henkilön puhelua kuunneltaisiin, jotta voitaisiin varmistua siitä, ettei kysymys ole tiedonvälittäjäpuhelusta. Tiedonvälittäjäpuheluiden (ainakin teleliittymään tulevien puheluiden osalta) asema on kuitenkin jossain määrin tulkinnanvarainen. Totean, että ainakin Saksan liittotasavallassa nämä tilanteet on erikseen säännelty (ks. Pölönen: Salaiset pakkokeinot s. 119).

Joka tapauksessa B:n kantelussaan tältä osin esittämä näkemys on siis periaatteessa täysin oikea. Saadun selvityksen mukaan ei kuitenkaan ole viitteitä siitä, että A:n puheluita muiden kuin B:n kanssa olisi yleisesti kuunneltu. C:n mukaan vain yhteen A:n puheluun on viitattu ko. esitutkinta-aineistossa, eikä sitä ole (ainakaan sanatarkasti) tallennettu. Ilmoitukseen - - - on kirjattu puhelusta: *"30.12.1999 klo 03:21 A soittaa K:lle alias Meediolle. A pyytää K:ta käymään heillä ja ottamaan sellaisen jutun mukaan. K ei ymmärrä. A selittää, että sellainen pussi, missä on B:n tavaroita. B tulee hakemaan pussin ja pyytää K:ta olemaan paikalla."* A:ta ja K:ta on saadun selvityksen mukaan epäilty (vain) huumausainerikoksesta, joka epäily K:n osalta näyttää nousseen juuri yllä kerrotusta puhelusta.

Totean, että tapahtumista ei ole saatu täyttä selvyyttä. Rikoskomisario C:n käsityksen mukaan ilmoitus on epätarkasti kirjattu ja tosiasiallisesti A on vain aloittanut puhelun ja B on kesken puhelun alkanut keskustella K:n kanssa - em. lainauksen viimeinen lause olisi siis epäillyn eli B:n lausumaa (eli televiestiä). Katson, että ei ole tarpeen saada aivan tarkkaa selvyyttä tapahtumien kulusta, vaan laillisuusvalvonnan kannalta olennaiset havainnot voidaan esittää käytettävissä olevan selvityksen pohjalta.

Totean ensinnäkin, että A:n puhelua ei käsitykseni mukaan olisi saanut kuunnella. Kysymys ei ole ollut PKL 5a luvun 2 §:n tarkoittamasta epäillyn lähettämästä viestistä, vaikkakin edellä käsitelty tiedonvälittäjäongelma on käsillä (ks. kuitenkin edellä lausuttu erosta liittymästä lähtevän ja siihen tulleen viestin erosta lakitekstissä). Toisaalta muiden kuin epäillyn käyttäessä kuuntelussa olevaa

teleliittymää kestää aina väistämättä ainakin hetken ennen kuin käy ilmi, että kysymys ei ole kaan epäillyn lähettämästä televiestistä. Tässä tapauksessa A:n puhelu ei käytettävissä olevasta selvityksestä päätellen ole ollut pitkä. Sen kuuntelu näyttää kuitenkin kestäneen yli sen, mitä voidaan mielestäni pakottavista käytännön syistä sallia puhujan tunnistamiseen.

Saadun selvityksen perusteella puhelua ei ole tallennettu. Se on kuitenkin edellä kerrotusti varsin tarkasti selostettu rikosilmoituksessa, joko muistinvaraisesti tai muistiinpanojen perusteella. Puhelun tarkkaa ajankohtaa ja osin sisältöäkin on myös käytetty K:ta huumausainerikoksesta epäiltynä kuulusteltaessa 7.4.2000, tosin asiakirjaselvityksen mukaan ainakaan nimenomaisesti ilmoittamatta että tieto perustuu puhelinkuunteluun.

Telekuuntelun mahdollistaneen lainmuutoksen esitöissä on todettu mm. ettei voida pitää järkevänä kieltää poliisia ainakaan vihjetietoina tai muuten rikoksen esitutkinnassa käyttämästä telekuuntelulla saatua ylimääräistä tietoa (HE 22/1994 s.19, ks. myös HE 52/2002 s.27). Oikeuskirjallisuudessa on puolestaan katsottu, että poliisin lienee sallittua tehdä kuuntelutallenteista muistiinpanoja, mutta sanatarkkaa purkamista on pidetty kiellettyinä, koska sitä on pidetty PKL 5a luvun 13 §:n tarkoituksen vastaisena (ks. Pasi Pölönen: Salaisten pakkokeinojen ongelmakohtia. Juhlakirja Jyrki Virolainen s.372). On kuitenkin huomattava, että nämä kannanotot koskevat ns. ylimääräistä tietoa eli puheluita, jotka sinänsä on saatu kuunnella, mutta joiden tallenteet on tullut häviyttää. Tässä tapauksessa edes muistiinpanojen (saatikka rikosilmoitukseen kirjaamisen) sallittavuutta vastaan puhuu vahvasti se, että kysymys on A:n osalta puhelusta, jota ei olisi lainkaan saatu kuunnella. Totean myös, että ns. kuuntelukieltojen osalta PKL 5a luvun 10 §:ssä on säädetty, että kuuntelun välittömän keskeyttämisen lisäksi mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Kuten edellä totesin, pidän tilannetta kuuntelukieltoon rinnastettavana eikä ns. ylimääräisen tiedon käsittelynä.

Pidänkin lainvastaisena ensinnä sitä, että A:n puhelua on kuunneltu pitempään kuin on ollut tarpeen sen havaitsemiseksi, että kysymys ei ollut telekuunteluluvan tarkoittaman epäillyn lähettämästä televiestistä. Mielestäni lainvastaista on myös se, että A:n puhelun sisältö on tallennettu rikosilmoitukseen. Viimeksi mainitun menettelyn osalta siitä vastaa viime kädessä tutkinnanjohtaja eli rikoskomisario C, jonka tietoon saatan em. käsitykseni. A:n puhelun kuuntelun osalta en ole katsonut tarpeelliseksi ryhtyä selvittämään, kuka yksittäinen poliisimies arvostelevaani menettelyyn on syyllistynyt. Mielestäni ei ole aihetta epäillä, että kysymys olisi muuta kuin yksittäisestä virheestä ja olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen pidän tapahtunutta konkreettiselta vaikutukseltaan varsin vähämerkityksellisenä. Tosin on heti korostettava asian periaatteellista merkitystä.

Pidän kuitenkin riittävänä, että saatan käsitykseni lainvastaisesta A:n puhelun kuuntelusta keskusrikospoliisin päällikön tietoon ja toimitettavaksi edelleen kyseisessä tutkinnassa mukana olleiden poliisimiesten tietoon vastaisen varalle. Jatkossa tulee huolellisesti toimia niin, että muiden kuin epäillyn henkilön lähettämien tai hänelle tarkoitettujen tele viestien kuuntelu lopetetaan heti, kun käy

ilmi, että tilanne on tällainen.

Lopuksi totean, että sisäasiainministeriö on useita kertoja telekuuntelun ym. käyttöä koskevista kertomuksissaan oikeusasiamiehelle todennut, että ylimääräistä tietoa koskevia ongelmia on jatkuvasti. Tämä johtuu nähdäkseni pitkälti siitä, että asian sääntely on puutteellista. Myöskään 1.1.2004 voimaan tuleva pakkokeinolain muutos ei juuri selvennä tilannetta. Ongelmaa ei mielestäni voida poistaa pelkästään poliisihallinnon sisäisillä säännöksillä, vaan asiasta tulisi säätää nykyistä huomattavasti kattavammin laissa. Saatan tämän käsitykseni sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön tietoon. Kiinnitän ministeriöiden huomiota myös edellä esittämäni ns. tiedonvälittäjäpuheluita koskevaan tulkintaongelmaan. Kysymys on tältä osin periaatteellisesti tärkeästä rajauksesta: onko muun kuin telekuunteluluvan tarkoittaman epäillyn televiestinnän kuuntelu missään tapauksessa sallittua.

b) Oikeusavustajan puhelut

PKL 5a luvun 10 §:n mukaan telekuuntelua ei saa kohdistaa epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välisiin keskusteluihin. Tämä kuuntelukiello on ehdoton.

B on epäillyt puheluitaan eräiden oikeusavustajien kanssa kuunnellun. Saadun selvityksen mukaan poliisi on kuitenkin kuunnellut vain yhden asianajajan puhelun B:n kanssaepäillylle. Telekuuntelulupa oli kohdistunut viimeksi mainittuun henkilöön. Asianajaja ei saadun selvityksen mukaan ollut B:n tai keskustelukumppaninsa oikeusavustaja vaan erään toisen B:n kanssaepäillyn avustaja rikoskomisario C:n mukaan "samaa rikoskokonaisuuteen liittyneessä" törkeässä huumausainerikoksessa.

Puheena oleva kuuntelukiello on laissa ilmaistu mielestäni hyvin kapeasti: sanamuodon mukaan kysymys olisi vain epäillyn oikeudenkäyntiavustajasta. Toisaalta kiello koskee (käytännön syistä ks. HE 22/1994 s.18) kaikkea epäillyn ja oikeudenkäyntiavustajan välistä puhelinkeskustelua. Sitä ei siis ole rajattu vain siihen, "mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut", kuten todistamiskiello oikeudenkäymiskaari 17 luku 23 §:n mukaan määrätty.

Käytännössä on varmasti ongelmallista se, miten voidaan arvioida, että kysymys on epäillyn avustajasta ja milloin tällainen avustajasuhde syntyy. Voidaan myös kysyä, miten olisi suhtauduttava siihen, että telekuunneltu epäilty keskustelee esimerkiksi kanssaepäilynsä oikeusavustajan kanssa muun kuin oman asiansa asianajosalaisuuden piiriin kuuluvista asioista. Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, että koska epäillyn ja syytetyn avustajasuhde on ehdottomasti suojeltu, tulisi no maaliolanteissa (ts. kun avustaja itse ei ole epäilty) lähteä siitä, että jos puheluun ylipäätään vastaa joku asianajo-, lakiasia-, tai oikeusaputoimisto, kuuntelu tulisi heti päättää (Pölönen: Juhlakirja Jyrki Virolainen s. 377). Pölönen toteaa edelleen, että tulkinta menee kieltämättä yli lain sanamuodon, mutta hän perustelee kantaansa mm. sillä että kuuntelukiello on yleisesti voimassa epäillyn ja (ylipäätään jonkun) papin tai lääkärin välisissä suhteissa. Pölönen pitää epäjohdonmukaisena, että asianajosalaisuus, joka mm. asiakirjan takavarikossa

ja henkilötodistelussa on yleisesti suojattu, olisi kuuntelupakkokeinojen osalta rajattu vain epäillyn ja hänen avustajansa väliseen suhteeseen.

Pidän lain sanamuodon mukaista tulkintaa Pölösen tapaan ongelmallisena. Kuuntelukieltoa koskevan PKL 5a luvun 10 §:n muotoilu ei ole onnistunut, kun otetaan huomioon asianajosalaisuuden merkitys ja se, miten sitä muualla lainsäädännössä suojataan. Kuuntelukielto voi paperilla vaikuttaa tiukalta, mutta suojan pitäisi käsitykseni mukaan nimenomaan käytännössä olla kattava. Tätä vaatimusta nykyinen kuuntelukielto säännös ei mielestäni täytä. Poliisin sinänsä lainmukainen toiminta voi nähdäkseni tuottaa heille asianajosalaisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa ei voida katsoa poliisin menetelleen lainvastaisesti: kysymys ei ole ollut epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välisestä keskustelusta. Lainsäädäntöä tulisi kuitenkin mielestäni jatkossa harkita muutettavaksi siten, että se nykyistä paremmin käytännössä suojaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin olennaisena osana pidettävää asianajosalaisuutta. Saatan tämän käsitykseni sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön tietoon.

3.4

Telekuuntelutietojen hävittäminen

Kuten edellä on todettu, jos telekuuntelulla (tai teknisellä kuuntelulla) saatu tieto ei liity rikokseen tai jos se koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa telekuuntelulupa (tai teknistä kuuntelua) koskeva päätös koskee, tallenne on PKL 5a luvun 13 §:n mukaan tarkastuksen jälkeen hävitettävä tai, jollei tämä ole mahdollista, tieto poistettava tallenteelta.

Rikoskomisario C toteaa toimineensa tämän lainkohdan mukaisesti. Sinänsä lainmukainen menettelytapa ei kuitenkaan ole ongelmaton. Kun tallenteet hävitetään, ei jälkikäteen käytännössä voida ainakaan kovin yksityiskohtaisesti arvioida esimerkiksi sitä ratkaisua, että poliisi katsoo, ettei jokin tallenne liity rikokseen. Tiedossani on, että muissakin kuin nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa on esitetty väitteitä, että poliisi ei olisi säilyttänyt sellaisia puheluita, joiden epäilty katsoo puhuvan hänen syyttömyytensä puolesta. Myös hallituksen esityksessä 52/2002 todetaan mm. seuraavaa. "*Ylimääräisenä tietona saatetaan hävittää myös epäillyn syyttömyyttä tukevaa aineistoa. Sen varmistamiseksi, että kaikki aineisto olisi oikeudenkäynnissä vielä tarvittaessa käytettävissä, pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että ylimääräinen tieto hävitettäisiin vasta sitten, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.*" PKL 5a luvun 13 § muutettiin tämän sisältöiseksi ja tämä muutos tulee voimaan 1.1.2004.

Tämä muutos voi kuitenkin tuoda mukanaan uudentyyppisiä ongelmia. Telekuuntelussa kertyy yleensä erittäin paljon rikokseen liittymätöntä aineistoa, joka voi sisältää hyvinkin yksityistä viestintää, jota osapuolet eivät (oikeutetusti) halua kenenkään ulkopuolisen tietoon. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja yksityisyyden suojan yhteensovittaminen voikin olla vaikeaa. Toisaalta

telekuuntelussa voidaan edellä kerrotusti kuunnella ja tallentaa vain epäillyn viestejä eli puheluita, joissa hän on toinen osapuoli; epäilty (ja hänen avustajansa) kuulisi vain omia puheluitaan, jos hän tarkistaisi aineistoa. Kuitenkin esimerkiksi samassa rikoskokonaisuudessa epäiltynä oleva voi väittää toisen epäillyn puhelinkuuntelussa tulleen esille jotain hänen oman juttunsa kannalta merkityksellistä tietoa. Tulisiko hänen siis saada tutustua koko telekuunteluaineistoon, jotta hän voisi asianmukaisesti puolustautua oikeudenkäynnissä? Muitakin ongelmatilanteita varmasti nousee esiin, mutta tätä kysymystä ei kuitenkaan ole aihetta tässä yhteydessä tätä enemmälti käsitellä.

B:n kantelun tarkoittamien tapahtumien aikaan laki on kuitenkin edellyttänyt ylimääräiseksi katsotun tiedon hävittämistä. Sen harkinta, mikä on ollut ylimääräistä tietoa, on kuulunut tutkinnanjohtajalle. Mielestäni ei ole tullut ilmi, että rikoskomisario C olisi tältä osin menetellyt lainvastaisesti tai muutoinkaan vastoin velvollisuuksiaan tai että tämä menettely olisi riistänyt B:ltä mahdollisuuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

3.5.

Televalvontatietojen hävittäminen

PKL 5a luvun 13 §:ssä lausuttu ylimääräisen tiedon hävittämisestä ei koske televalvontaa. Televalvontatietojen säilyttämisestä ei ole muutoinkaan PKL:ssa säädetty. Näin ollen keskeinen televalvontatietojen käsittelyn osalta on erityisesti esitutkintalain 40 §. Sen mukaan esitutkintapöytäkirjaan on liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.

Tältä osin on todettava samoin kuin edellä kohdassa 3.4 telekuuntelutietojen osalta eli: jos televalvontatallenteet hävitetään, ei jälkikäteen käytännössä voida ainakaan kovin yksityiskohtaisesti arvioida esimerkiksi sitä ratkaisua, että poliisi katsoo, ettei jollakin tallenteella ole merkitystä asiassa eikä säilytä sitä. Ei myöskään aina voida tarkastaa, onko poliisi kirjannut esimerkiksi kuulustelukysymykseen sisältyvän televalvontatiedon täsmällisesti oikein esitutkintapöytäkirjaan. Teleoperaattorit eivät säilytä näitä tietoja niin kauan, että ne ainakaan aina olisivat saatavissa enää asian oikeuskäsittelyvaiheessa.

Tässä tapauksessa B:n epäluuloja poliisin menettelyä kohtaan on herättänyt se, että viidentoista puhelun osalta oli esitutkintapöytäkirjaan merkitty käytetyn liittymää, joka ei kirjattuna päivänä kuitenkaan ole enää ollut voimassa. Rikoskomisario C:n mukaan kysymys on tutkintasihteerin kirjaamisvirheestä ja että tämä asia on ollut esillä asian oikeuskäsittelyssä. Vaikkakaan minulla ei ole aihetta epäillä C:n esittämää, totean, että ymmärrän tätä taustaa vasten myös B:n epäilyjä. Asiassa ei ole kuitenkaan tullut ilmi, että C olisi menetellyt lainvastaisesti, kun televalvontatallenteet on hävitetty. Käytettävänä olevan selvityksen perusteella näyttää kylläkin siltä, että ainakin osalla televalvontatiedoista on ollut merkitystä asiassa. Pidän kuitenkin riittävänä tässä yhteydessä todeta, että käsitykseni mukaan on yleensä perusteltua säilyttää ainakin asiaan vaikuttavat televalvontatallenteet sellaisenaan eikä niitä vain

esimerkiksi kirjallisesti selosteta esitutkintapöytäkirjassa. Saatan tämän käsitykseni rikoskomisario C:n tietoon.

Kysymys televalvontatietojenkaan käsittelystä ei siis ole ongelmaton. Sisäasiainministeriökin on mm. televalvonnan käyttöä vuonna 2001 koskevassa oikeusasiainmiehelle antamassaan kertomuksessa todennut, ettei ole selvää, miten ylimääräisiä televalvontatietoja tulisi käsitellä ja viitannut mm. siihen, että niissä on lukemattomien rikokseen liittymättömien ihmisten salassa pidettäviä tunnistamistietoja. Ongelma on siten osin samantyyppinen kuin edellä koko telekuunteluaineiston säilyttämisen osalta on todettu. Saatanakin sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön harkittavaksi, tulisiko televalvontatietojen osalta harkita säännösten tarkentamista – ehkä samansuuntaisesti kuin telekuuntelun osalta on tehty.

3.6

Esitutkinnasta muutoin

En käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katso olevan aihetta epäillä, että esitutkinnassa olisi rikottu esitutkintalain 7 §:ää, jonka mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsitykset muun kuin epäillyn puheluiden kuuntelusta ja kirjaamisesta rikoskomisario C:n ja muiden ko. rikoksen tutkintaryhmässä mukana olleiden poliisimiesten tietoon. Lisäksi kiinnitän C:n huomiota kohdassa 3.2 lausumaani kuuntelukiellon edellytysten selvittämisen tärkeydestä ja kohdassa 3.4 lausumaani televalvontatietojen säilyttämisestä. Tässä tarkoituksessa lähetän C:lle ja keskusrikospoliisin päällikölle jäljennöksen päätöksestäni.

Lisäksi saatan oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tietoon käsitykseni niistä lain täsmentämistarpeista, joita olen käsitellyt kohdassa 3.2 (ylimääräisen tiedon käyttö ja ns. tiedonvälittäjäpuhelut), kohdassa 3.3 (oikeusavustajan kuuntelukiello) ja kohdassa 3.5 (televalvontatiedon käsittely). Tämän lisäksi kiinnitän vastaisen varalle mainittujen ministeriöitten huomiota kohdassa 3.4 lausumaani niistä ongelmista, joihin pakkokeinolain 1.1.2004 voimaan tuleva muutos mielestäni todennäköisesti johtaa. Eduskunnan oikeusasiainmiehestä annetun lain 11 §:n 2 momenttiin viitaten lähetän oikeusministeriölle ja sisäasiainministeriölle jäljennöksen päätöksestäni.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei ole antanut aihetta.